

بنیان‌های بنیاد فرهنگ

اسنادی از بنیاد فرهنگ ایران ۲

۱۳۶۱-۱۳۴۳ شمسی

بکوشش
سهرام یوسفی فر
علیرضا ملایی توانی

نشریه‌های علم‌انسانی و مطالعات فرهنگی

بنیان‌های بنیاد فرهنگ

اسنادی از بنیاد فرهنگ ایران (۲)

۱۳۶۱-۱۳۴۳ شمسی

به کوشش

شهرام یوسفی‌فر

علیرضا ملایی‌توانی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۶

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، صندوق پستی ۶۴۱۹-۱۴۱۵۵، تلفن: ۳-۸۸۰۴۶۸۹۱، فکس: ۸۸۰۳۶۳۱۷

بنیان‌های بنیاد فرهنگ

اسنادی از بنیاد فرهنگ ایران (۲)

۱۳۶۱-۱۳۴۳ شمسی

به کوشش: شهرام یوسفی‌فر و علیرضا ملایی‌توانی

مدیر انتشارات: ناصر زعفرانچی

مسئول فنی: عرفان بهاردوست

ناظر چاپ: مجید اسماعیلی زارع

چاپ اول: ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: تفرید

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

سرشناسه: بنیاد فرهنگ ایران
عنوان و نام پدیدآور: بنیان‌های بنیاد فرهنگ (۱۳۴۳-۱۳۶۱ شمسی) / به کوشش شهرام یوسفی‌فر، علیرضا ملایی‌توانی.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ت، ۵۳۵ ص: مصور.

فروست: اسنادی از بنیاد فرهنگ ایران؛ ۲.

شابک: دوره 7-954-426-964-978 ؛ 0-953-426-964-978

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: بنیاد فرهنگ ایران

موضوع: بنیاد فرهنگ ایران -- تاریخ -- اسناد و مدارک

موضوع: موسسات علمی و آموزشی -- ایران -- ارزشیابی

موضوع: Evaluation -- Iran -- Learned institution and societies

شناسه افزوده: یوسفی‌فر، شهرام، ۱۳۴۸ -

شناسه افزوده: ملایی‌توانی، علیرضا، ۱۳۴۹ -

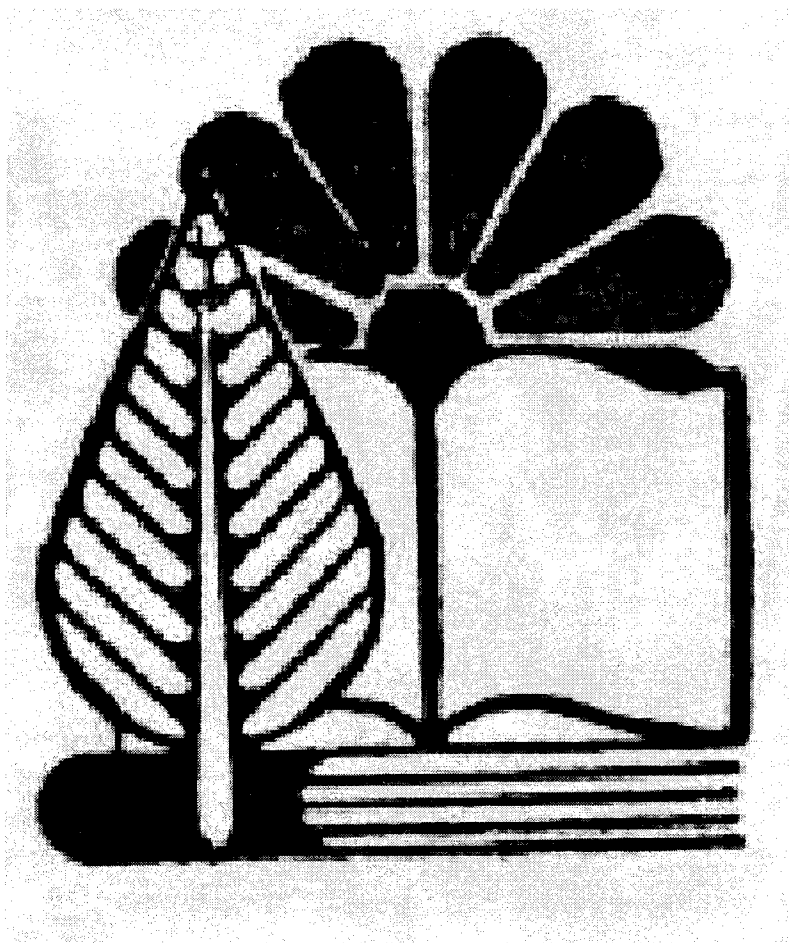
شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

شناسه افزوده: Research Institute for Humanities and Cultural Studies

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ ب۹/ASov1

رده بندی دیویی: ۶۸/۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۱۹۸۸

فهرست مطالب

مقدمه..... ۴

فصل اول: اسنادی از بنیاد فرهنگ ایران پیش از انقلاب اسلامی..... ۱

الف. تاسیس بنیاد فرهنگ..... ۳

۱: اسامی اعضای هیئت امنای بنیاد فرهنگ ایران..... ۵

۲: انتخاب اعضای هیئت امنای بنیاد فرهنگ ایران توسط هیئت مؤسسان

آن بنیاد، مورخ ۱۱ اردیبهشت ۱۳۴۳..... ۷

ب. امور پژوهشی و طرح‌های تحقیقاتی..... ۹

۳: قرارداد ترجمه کتاب زبان‌های ایرانی تألیف زارتسکی از روسی به

فارسی، مورخ ۱۳۴۸/۸/۱۷..... ۱۱

۴: گزارش ماموریت نماینده بنیاد به کشورهای خلیج فارس، مصر و ترکیه

به منظور انتخاب دانشجویان زبان فارسی جهت مسافرت به ایران و تدوین

برنامه‌های بنیاد در حوزه خلیج فارس..... ۱۳

۵: گزارش برگزاری دومین سمینار معلمان و استادان زبان و ادبیات فارسی

کشور هند در کشمیر، مورخ ۱۳۵۷/۷/۵ ۳۲

ج. انتشارات و کتابخانه بنیاد ۳۵

۶: فهرست انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، سال ۱۳۵۶ ۳۷

د. امور آموزشی و پژوهشکده فرهنگ ایران ۴۳

۷: پیشنهاد تأسیس موسسه تعلیمات عالی در بنیاد فرهنگ ایران جهت

تربیت نیروی پژوهشی در بنیاد در سال ۱۳۴۷ ۴۵

۸: اساسنامه پژوهشکده ایران‌شناسی و اساسنامه پژوهشکده فرهنگ ایران،

۱۳۴۷ ۴۷

۹: تصویب طرح پیشنهادی پژوهشکده ایران‌شناسی با تغییر نام به

پژوهشکده فرهنگ ایران در مقطع کارشناسی ارشد در سال ۱۳۴۹ ۶۵

۱۰: درخواست تغییر در مقررات مربوط به امور آموزشی در اساسنامه

پژوهشکده فرهنگ ایران، اسفند ۱۳۵۶ ۶۷

۱۱: مقررات پذیرش و تحصیل در دوره دکتری پژوهشکده فرهنگ ایران

..... ۶۹

۱۲: آئین‌نامه استخدامی اعضای هیئت علمی پژوهشکده فرهنگ ایران،

مورخ آذر ۱۳۵۷ ۷۴

ه. امور اداری و مالی بنیاد ۷۷

۱۳: گزارش حسابرسی بنیاد فرهنگ ایران، نیمه دوم سال ۱۳۴۴ ۷۹

۱۴: آئین‌نامه استخدامی کارکنان اداری بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۵۶ ۸۵

۱۵: آئین‌نامه استخدامی اعضای هیئت علمی بنیاد فرهنگ ایران، مورخ

۱۳۵۶ ۱۰۱

- ۱۶: درخواست افزایش بودجه بنیاد فرهنگ ایران، سال ۱۳۵۷..... ۱۳۱
- ۱۷: وضعیت بودجه، اموال و مصارف بنیاد فرهنگ ایران، شهریور ۱۳۵۸..... ۱۳۳

فصل دوم: خلاصه صورت مذاکرات هیئت امنای بنیاد فرهنگ ایران..... ۱۴۳

- ۱۸: جلسه اول؛..... ۱۴۵
- ۱۹: جلسه دوم؛..... ۱۵۰
- ۲۰: جلسه سوم؛..... ۱۶۰
- ۲۱: جلسه چهارم؛..... ۱۷۲
- ۲۲: جلسه پنجم؛..... ۱۸۰
- ۲۳: جلسه ششم؛..... ۱۸۷
- ۲۴: جلسه هفتم؛..... ۱۹۴
- ۲۵: جلسه هشتم؛..... ۲۰۱
- ۲۶: جلسه نهم؛..... ۲۰۸
- ۲۷: جلسه دهم؛..... ۲۱۸
- ۲۸: جلسه یازدهم؛..... ۲۲۶
- ۲۹: جلسه دوازدهم؛..... ۲۳۶
- ۳۰: جلسه سیزدهم؛..... ۲۴۸
- ۳۱: جلسه چهاردهم؛..... ۲۵۸
- ۳۲: جلسه پانزدهم؛..... ۲۶۷
- ۳۳: جلسه شانزدهم؛..... ۲۷۳
- ۳۴: جلسه هفدهم؛..... ۲۸۶

۳۵: جلسه هجدهم؛ ۲۹۷

فصل سوم: اسنادی از بنیاد فرهنگ ایران پس از انقلاب اسلامی ۳۰۳

الف. اساسنامه، مدیریت و تشکیلات سازمانی ۳۰۵

۳۶/۱: درخواست سیدحسین ناظم‌زاده جهت استعفا از سرپرستی بنیاد

فرهنگ ایران در سال ۱۳۵۸ ۳۰۷

۳۶/۲: موافقت با استعفای آقای ناظم‌زاده توسط سرپرست بنیاد فرهنگ و

هنر ایران، مورخ دی ۱۳۵۸ ۳۰۹

۳۷: گزارش مشکلات بنیاد فرهنگ ایران توسط شورای پژوهشگران و

کارکنان آن بنیاد، مورخ ۴ بهمن ۱۳۵۸ ۳۱۰

۳۸: اساسنامه بنیاد فرهنگ ایران پس از انقلاب، سال ۱۳۵۹ ۳۱۳

۳۹: معرفی، اهداف و شرح وظایف بنیاد فرهنگ ایران ۳۱۸

ب. امور پژوهشی و طرح‌های تحقیقاتی ۳۲۷

۴۰: گزارش فعالیتهای پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد فرهنگ ایران،

اردیبهشت و خرداد ۱۳۵۸ ۳۲۹

۴۱: گزارش فعالیتهای فرهنگی و انتشاراتی بنیاد فرهنگ ایران، تیر و مرداد

۱۳۵۸ ۳۳۴

۴۲: گزارش فعالیتهای پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد فرهنگ ایران،

شهریور ۱۳۵۸ ۳۳۸

۴۳: گزارش فعالیتهای پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد فرهنگ ایران،

مهر و آبان ۱۳۵۸ ۳۴۲

۴۴: گزارش فعالیتهای پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد فرهنگ ایران،	آذر ۱۳۵۸ ۳۴۶
۴۵: گزارش فعالیتهای پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد فرهنگ ایران،	سال ۱۳۵۸ ۳۵۰
۴۶: گزارش فعالیتهای پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد فرهنگ ایران،	فروردین ۱۳۵۹ ۳۶۲
۴۷: گزارش فعالیتهای فرهنگی و انتشاراتی بنیاد فرهنگ ایران، اردیبهشت	و خرداد ۱۳۵۹ ۳۶۶
۴۸: گزارش فعالیتهای پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد فرهنگ ایران،	نیمسال اول ۱۳۵۹ ۳۷۱
۴۹: گزارش فعالیتهای پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد فرهنگ ایران،	بهمن و اسفند ۱۳۵۹ ۳۷۸
۵۰: گزارش فعالیت‌های بنیاد فرهنگ ایران به وزارت فرهنگ و آموزش	عالی و پیشنهاد ادغام بنیاد با سایر موسسات علمی و فرهنگی ۳۸۱
۵۱: گزارش فعالیت‌های بنیاد و برنامه‌های پیش‌بینی شده برای آینده و	اعلام نیازمندی‌های بنیاد ۳۹۵
۵۲: گزارش فعالیت‌های پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد از مرداد	۱۳۵۹ تا مرداد ۱۳۶۰ ۴۰۰
۵۳: گزارش فعالیت‌های پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد، خرداد و تیر	۱۳۶۰ ۴۰۷
۵۴: گزارش فعالیت‌های پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد، شهریور	۱۳۶۰ ۴۱۱

۵۵: گزارش فعالیتهای پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد، سال ۱۳۵۹ و

۱۳۶۰ ۴۱۴

۵۶: گزارش فعالیتهای پژوهشی، فرهنگی و انتشاراتی بنیاد در پاییز سال

۱۳۶۰ ۴۲۲

۵۷: گزارش عملکرد و جهت‌گیری‌های پژوهشی بنیاد پس از انقلاب

اسلامی ۴۳۱

۵۸: گزارش طرح فرهنگ تاریخی زبان فارسی ۴۳۴

۵۹: تعهدات انتشارات بنیاد فرهنگ ایران در اجرای قراردادهای مربوط به

سال ۱۳۶۱ ۴۴۳

ج. انتشارات و کتابخانه بنیاد ۴۵۱

۶۰: گزارش موجودی انتشارات بنیاد فرهنگ ایران و پیشنهادهای

درخصوص فروش آثار ۴۵۳

۶۱: گزارش وضعیت فیزیکی، بودجه و کارمندان کتابخانه بنیاد فرهنگ

ایران ۴۵۶

۶۲: اعلام دستورالعمل و برنامه جدید به کتابخانه بنیاد فرهنگ ۴۶۰

۶۳: ذکر مشکلات انتقال انبار کتاب بنیاد فرهنگ ایران از بولوار کشاورز به

عمارت بنیاد واقع در خیابان آفریقا ۴۶۲

د. امور آموزشی بنیاد ۴۶۵

۶۴: گزارشی از وضعیت بودجه پژوهشکده فرهنگ ایران در سال ۱۳۵۸ ... ۴۶۷

۶۴/۱: تضعیف کادر علمی بنیاد به جهت منع استفاده از محققان بازنشسته. ۴۶۹

۶۴/۲: درخواست همکاری دایم محمد ناصر امیری تبعه افغانستان با بنیاد

فرهنگ ایران ۴۷۲

ه ساختمان بنیاد..... ۴۷۵

۶۵: عدم موافقت تخصیص بودجه به بنیاد فرهنگ ایران در سال ۴۷۷۱۳۵۷

۶۶: ذکر نکاتی جهت استفاده از ساختمان بنیاد در خیابان آفریقا (جردن) در

سال ۱۳۵۸..... ۴۷۸

۶۷: درخواست مالی جهت تعمیرات ساختمان خیابان آفریقا (جردن) در

سال ۱۳۵۸..... ۴۸۰

پیوست‌ها..... ۴۸۳

مقدمه

بنیاد فرهنگ ایران یکی از مشهورترین مؤسسه‌های علمی، فرهنگی و آموزشی کشور در دو دهه پایانی حکومت پهلوی است که نه تنها نام و آوازه آن همچنان برجای مانده بلکه آثار و دستاوردهای علمی و پژوهشی آن همچنان بر فضای علوم انسانی کشور تأثیرگذار است. برای فهم انگیزه‌ها و علل تأسیس چنین نهادی باید به تحولات سال‌های دهه ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ خورشیدی بازگشت و بسترها و زمینه‌های آن را بازشناخت.

محمد رضا پهلوی با آغاز دهه ۱۳۴۰ و در پی درگذشت آیت‌الله سید محمد حسین طباطبایی بروجردی، پیروزی دموکرات‌ها در انتخابات آمریکا و ضرورت انجام اصلاحات پیشدستانه در برابر جریان‌ها و جنبش‌های کمونیستی، بزرگ‌ترین برنامه تغییرات اجتماعی و اقتصادی در ایران با شعار انقلاب سفید به اجرا درآمد. او با سرکوب مخالفان و بستن فضای سیاسی، هرگونه مبارزه مسالمت‌آمیز در چارچوب قانون و نهادهای مستقر را ناممکن ساخت. در نتیجه، همه گروه‌های سیاسی منزوی و محدود شدند، رهبران آن‌ها به تبعید رفتند یا گرفتار زندان‌ها شدند. در چنین فضائی مبارزات قهرآمیز و جنبش‌های چریکی رو به رشد نهادند.

اما شاه با تأسیس احزاب سیاسی دولتی و ایجاد رقابت‌های سیاسی کاذب به نمایش دموکراسی پرداخت. با افزایش قیمت جهانی نفت و تبدیل شدن به ژاندارم خلیج فارس، به برگزاری جشن‌های دوهزار و پانصد ساله پرداخت. او با تغییر تقویم رسمی کشور از هجری شمسی به شاهنشاهی، تشکیل حزب فراگیر رستاخیز و بلندپروازی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی‌اش در قالب رویای تمدن بزرگ به زعم خود دوره تازه‌ای را در تاریخ سلطنت پهلوی آغاز کرد.

ایدئولوگ‌های حکومت پهلوی در دو دهه پایانی با انجام برنامه‌های نوسازی اقتدارگرا و پرشتاب رفته رفته به این واقعیت پی بردند که اصلاحات اقتصادی - اجتماعی بدون توجه به مباحث فرهنگی و علوم انسانی برای کشور مخاطره‌آمیز و زیانبار است و کشور را به سوی بحران و تعارض سوق می‌دهد. از همین رو توجه به مباحث فرهنگی و تأسیس نهادهای مؤسسه فرهنگی در اولویت قرار گرفت. این چرخش در اصل یک حرکت حساب‌شده برای پر کردن خلاءهای فرهنگی و هویتی ایرانیان در مواجهه با مدرن‌سازی شتابان کشور بود که قصد داشت نوعی توازن میان نوسازی اقتصادی - اجتماعی و تحول فرهنگی پدید آورد. به همین خاطر، با همت برخی از چهره‌های شاخص علمی و فرهنگی و روشنفکران بروکراتیک و غیرسیاسی کشور، یک رشته نهادهای پژوهشی و فرهنگی شکل گرفت تا با گسترش تحقیقات پیرامون تاریخ، فرهنگ و ادب ایران، ضمن شناساندن پیشینه فرهنگی و تمدنی این سرزمین در مسیر هویت‌یابی و هویت‌دهی جدید ایرانیان متناسب با اقتضائات ایدئولوژیک حکومت گام بردارد.

در چنین بستری با صدور فرمان شاه در ۲۵ مهر ۱۳۴۳ مقدمات تأسیس این بنیاد فراهم آمد. در آبان همان سال دکتر پرویز ناتل خانلری از سوی فرح پهلوی

به سمت دبیرکل و مدیر عامل بنیاد فرهنگ ایران انتخاب شد که قرار بود زیر نظر فرح پهلوی - ملکه وقت - به عنوان رئیس افتخاری و اشرف پهلوی - خواهر شاه - به عنوان نایب رئیس این مؤسسه عمل کند. به موجب اساسنامه این بنیاد هدف از تأسیس آن «کوشش در تهذیب و تکمیل و ترویج زبان فارسی و حفظ و صیانت میراث گرانبهای فرهنگ ایران» ذکر شده بود.^۱

هیئت مؤسسان بنیاد فرهنگ مرکب از شخصیت‌هایی چون فرح پهلوی، اشرف پهلوی، دکتر محمد باهری، دکتر پرویز خانلری، دکتر ذبیح‌الله صفا، دکتر محمود صناعی، دکتر یحیی مهدوی طی چند نشست متوالی خط مشی فکری و عملی بنیاد فرهنگ ایران را تعیین کرد و همه ملاحظات خود را در قالب اساسنامه بنیاد فرهنگ ایران در ۲۵ ماده و سه تبصره گنجاند. این اساسنامه سرانجام در ۳ دی ماه ۱۳۴۳ به امضا رسید.^۲

بنیاد فرهنگ افزون بر هیئت مؤسسان، دارای هیئت امنای نیرومندی مرکب از شخصیت‌های سیاسی، نظامی، فرهنگی و برخی از فعالان اقتصادی کشور بود که به فرمان فرح پهلوی به این سمت منصوب شدند. خدمت این افراد حالت افتخاری داشت. در میان اعضای هیئت امنای بنیاد شخصیت‌های سرشناسی چون منوچهر اقبال، اسدالله علم، سپهبد یزدان‌پناه، خلیل طالقانی، غلامحسین مصاحب، محمد خسروشاهی، محمدرضا فاطمی، صفی‌اصفیا، حسن قاسمیه، منوچهر بزرگمهر، احمد آرام، ابوالقاسم خردجو، محمود بهزاد، عباس زریاب خویی، علی اصغر مهاجر، مهری آهی حضور داشتند. هیئت امنای بنیاد فرهنگ ایران دست‌کم

۱. بنیاد فرهنگ ایران، بنیاد فرهنگ ایران. اساسنامه بنیاد فرهنگ ایران، تهران: بنیاد فرهنگ ایران ۱۳۴۳، ص ۵.

۲. علیرضا ملانی توانی، محمدحسین محمدی و لیدا ملکی، اسنادی از بنیاد فرهنگ ایران، تهران، پژوهشگاه علوم

باید هر سه ماه یک بار تشکیل جلسه می‌داد. ریاست جلسات را فرح پهلوی و یا اشرف پهلوی شخصاً بر عهده داشتند و دربارهٔ مسائل اصلی بنیاد تصمیم‌گیری می‌کردند.

اساسنامهٔ بنیاد فرهنگ انگیزه‌های تأسیس آن را خدمت به فرهنگ و سعی در حفظ و ترویج میراث معنوی ایران و کوشش در راه تهذیب و تکمیل و ترویج زبان فارسی و شناساندن فرهنگ ایران به ملت‌های دیگر برشمرده است که باید از راه‌های زیر تحقق می‌یافت: الف) تألیف و نشر فرهنگ‌نامه‌های فارسی. ب) تألیف و نشر لغت‌نامه‌های فارسی. ج) تحقیق و مطالعه در قواعد و اصول زبان فارسی و تاریخ تحول آن. د) ترجمه و طبع هر نوع اثر تحقیقی که به زبان‌های دیگر در باب فرهنگ ایران و زبان فارسی تألیف شده باشد. هـ) تهیه اسناد و مدارک و مأخذ لازم برای مطالعه و تحقیق در زبان و فرهنگ ایران. و) تشویق تألیف هرگونه کتابی که آموختن فارسی فصیح را برای ایرانیان و غیر ایرانیان تسهیل کند و کمک به نشر این آثار. ز) همکاری با کلیه مؤسسات ایرانی و غیر ایرانی که به فرهنگ ایران خدمت می‌کنند و حمایت از آن‌ها. ح) کمک به تأسیس کتابخانه عمومی. ط) تشویق و ترغیب صاحب‌نظران به هرگونه تحقیق و تتبع که مایه اصلاح و تهذیب و تکمیل خط فارسی و تسهیل قرائت و دقت در ثبت کلمات شود.

به همین منظور چند شعبهٔ مختلف پژوهشی در درون بنیاد فرهنگ ایران شکل گرفت که مهمترین آن‌ها عبارت بودند: از شعبهٔ تدوین فرهنگ تاریخی زبان فارسی، شعبهٔ دستور و تاریخ زبان فارسی، شعبهٔ زبان‌شناسی ایرانی، شعبهٔ اصطلاحات علمی و فنی، شعبهٔ روابط فرهنگی و همکاری‌های بین‌المللی.

به موجب اساسنامه، مقر فعالیت بنیاد فرهنگ شهر تهران تعیین شده بود، ولی به پیشنهاد دبیر کل و تصویب هیأت امنای می‌توانست در داخل و خارج کشور شعبه‌هایی تاسیس کند اما این امر تا پایان فعالیت بنیاد محقق نشد. مکان اولیه بنیاد فرهنگ چنان که خود خانلری گفته است، دفتر مجله سخن بود که بعدها به محل سازمان خدمات اجتماعی انتقال یافت. به دستور اشرف پهلوی هشت اطاق از عمارت نوساز سازمان شاهنشاهی خدمات اجتماعی در اختیار این بنیاد گذاشته شد.^۱

از آنجا که بنیاد فرهنگ ساختمان ثابتی نداشت، مدتی مقر آن به خیابان قوام‌السلطنه انتقال یافت.^۲ بنیاد در اوایل سال ۱۳۵۷ در ساختمانی استیجاری در بولوار کشاورز فعالیت می‌کرد، اما در میانه‌های سال ۱۳۵۷ بنیاد یک ساختمان در خیابان جردن در خیابان گل‌فام خرید. دو سال بعد با آغاز فرایند ادغام‌ها و براساس مصوبه وزارت فرهنگ و آموزش عالی، دفتر کار بنیاد به یوسف‌آباد - یعنی ساختمان کنونی پژوهشگاه - منتقل شد.

خانلری با فراخواندن جمعی از علاقه‌مندان به تاریخ، فرهنگ و ادب ایران به همکاری در این بنیاد، بنای استواری را پی افکند که تا سال‌ها هم به حیات خود ادامه داد و همه فعالیت‌هایش را در ساحت‌های گوناگون توسعه داد.^۳ او در تأمین منابع مالی بنیاد با مشکلات فراوانی دست به گریبان بود که برای این منظور چند تاجر و بانکدار به عنوان هیئت امنای وارد بنیاد شدند تا به آن کمک مالی کنند.^۴

۱. صورت‌جلسات هیأت امنای بنیاد فرهنگ ایران، دومین صورت‌جلسه‌های هیأت امنای بنیاد فرهنگ ایران.

۲. مصاحبه با دکتر محمد سرور مولایی در تاریخ ۱۳۹۵/۲/۲۴

۳. میلاد عظیمی، عقاب: کارنامه، نقد و تحلیل اشعار پرویز ناتل خانلری، ص ۶۰.

۴. همان، صص ۶۰-۶۱.

اسناد موجود گواه آنست که تا زمان افزایش درآمدهای نفتی در دهه ۱۳۵۰، خانلری مجبور بود از جاهای مختلف پول تهیه کند، زیرا بنیاد بودجه رسمی نداشت.^۱ اما با افزایش درآمدهای نفتی اوضاع رو به بهبودی نهاد.

این بنیاد برغم تأثیرات فراوانی که بر فرهنگ و ادبیات و پژوهش‌های علوم انسانی ایران به طور عام داشته است، تاکنون چنانکه شایسته است در معرض مطالعات علمی قرار نگرفته و کارنامه آن ارزیابی نشده است. بنابراین شناخت جامعه علمی ایران از این نهاد عمدتاً آثار و پژوهش‌هایی است که درباره زندگی و اقدامات دکتر پرویز ناتل خانلری نوشته شده است. بی‌گمان امروز به بازخوانی تجربه‌های علمی و اجرایی و نیز عملکردها و دستاوردهای این بنیاد فرهنگی داریم تا راه‌های طی شده در عرصه علوم انسانی ایران را بهتر بازشناسیم.

بنیاد در دوران فعالیت خود در سال‌های پیش و پس از انقلاب بالغ بر سیصد و بیست اثر در حوزه میراث فکری، فرهنگی و تمدنی ایران منتشر نمود که شامل حوزه‌های گوناگون دانش انسانی می‌شد. در یک نگاه کلی این آثار شامل کتاب‌های علمی و تحقیقی در زمینه‌های معارف اسلامی، منابع اصلی و کهن تاریخ و جغرافیای ایران، فلسفه و عرفان، فرهنگنامه‌های گوناگونی چون فرهنگ تاریخی زبان فارسی، فرهنگ اصطلاحات علمی، فرهنگ اصطلاحات صنعت نفت، فرهنگ اصطلاحات پزشکی، فرهنگ اصطلاحات حسابداری، فرهنگ حقوقی و قضایی، فرهنگ اصطلاحات کانی‌شناسی، فرهنگ اصطلاحات شیمی، دائرةالمعارف‌های چند دانشی، متون علمی کهن پزشکی، داروشناسی، هیئت و نجوم به زبان فارسی، فرهنگ‌های تازی به فارسی، تفسیرهای مختلف قرآن کریم چه به صورت عکسی و چه به صورت حروفی، دستور زبان فارسی، زبان‌شناسی

و پژوهشی درباره ریشه و اشتقاق کلمات فارسی و بالاخره متون نظم و نثر فارسی بود.

با پیروزی انقلاب گسست مهمی در روند فعالیت‌های جاری بنیاد فرهنگ پدید آمد. بسیاری از نیروهای هیئت علمی آن - که از دانشگاه‌های دیگر مأمور شده بودند - به محل کار پیشینشان بازگشتند، بسیاری از افراد به علت بدنامی خاندان پهلوی از ادامه فعالیت در آن کناره گرفتند و بسیاری دیگر تقاضای بازنشستگی کردند و برخی نیز از کشور خارج شدند. در میان سایر نیروهای بازمانده نیز تردیدهای جدی بر سر ادامه فعالیت بنیاد رخ نمود. ناگفته روشن است که در فضای پس از انقلاب امکان فعالیت هیچ یک از نهادها و سازمان‌های پیش از انقلاب از جمله بنیاد فرهنگ ایران - بدون تغییر در خط مشی و بدون انطباق با شعارها و نشان‌های انقلاب - فراهم نبود. وابستگی بنیاد به دربار و شخص فرح، این موضوع را به مراتب حساس‌تر ساخته بود و این بدان معنا بود که باید در کارکردهای این بنیاد و جهت‌گیری آن متناسب با آرمان‌های انقلاب تغییرات متناسبی صورت پذیرد.

از همین‌رو، با تصمیم مورخ ۱۳۵۹/۸/۱۲ کمیسیون هماهنگی دفتر فرهنگی و تحقیقاتی وزارت فرهنگ و آموزش عالی، اساسنامه جدید بنیاد فرهنگ تدوین شد. روح و جوهره اصلی این اساسنامه به جز برخی از واژگان اسلامی و رویکردهای دین‌گرایانه، همان برنامه راهبردی و اساسنامه پیش از انقلاب آن بود، زیرا به موجب ماده یک این اساسنامه، بنیاد فرهنگ ایران می‌بایست فعالیت خود را در زمینه کوشش در راه تهذیب و ترویج زبان فارسی و شناساندن فرهنگ ایران به عامه و ملت‌های دیگر متمرکز سازد و در راه بازشناسی و فرهنگ و معارف به ویژه معارف اسلامی ایران و حفظ و ترویج میراث معنوی ایران گام

بردارد و با همکاری سایر واحدهای فرهنگی و تحقیقاتی که در دفتر هماهنگی فرهنگی و تحقیقاتی وزارت فرهنگ و آموزش عالی گرد آمده‌اند، تلاش کند.^۱

اثر پیش‌رو حاوی دو گونه اسناد است. بخش نخست آن شامل اسناد دوره پهلوی است که در اصل در پیوند مستقیم با مجلد نخست این اثر قرار دارد که سال ۱۳۹۴ به مناسبت پنجاهمین سالگشت تأسیس پژوهشگاه علوم انسانی به همت دکتر علی‌رضا ملائی توانی و آقای محمدحسین محمدی و سرکار خانم لیدا ملکی انتشار یافت. بنابراین اسناد بخش اول تکمله مجلد نخست است که خود شامل دو دسته از اسناد است: نخست اسناد درون سازمانی بنیاد فرهنگ ایران که نمایان‌گر برخی از فعالیت‌های علمی، انتشاراتی، اسناد ملی و مانند آن است و دوم، صورت جلسه‌های هیئت امنای بنیاد که شامل هجده صورت جلسه نخستین بنیاد فرهنگ از بدو تأسیس آن تا اردیبهشت ۱۳۵۴ است. متأسفانه همه تلاش‌های گردآورندگان این مجموعه برای یافتن قسمت‌های باقی مانده آن به نتیجه نرسید.

بخش دوم این مجموعه حاوی اسناد و مدارک آرشیوی بنیاد فرهنگ ایران در دوره انقلاب و فعالیت‌های آن در دوره پس از انقلاب اسلامی است. این اسناد به خوبی بسیاری از گسست‌های ایجاد شده در روند فعالیت‌های متعارف این بنیاد و چگونگی تغییر مستمر مدیریت این نهاد و نهایتاً تغییر خط‌مشی و جهت‌گیری این نهاد را متناسب با فضای سیاسی و فکری پس از انقلاب و نشانان‌های آن را باز می‌نمایاند. اسناد این قسمت عمدتاً شامل دوره تجمع نهاد‌های یازده گانه پیش از انقلاب در ساختمان کنونی پژوهشگاه علوم انسانی و سرانجام ادغام آن‌ها در درون یک نهاد جدید موسوم به «موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی» در سال

۱. در این باره بنگرید به اساسنامه جدید بنیاد فرهنگ پس از انقلاب در بخش دوم همین کتاب.

۱۳۶۲ است که مهر پایانی بر نزدیک به دو دهه تلاش و تکاپوی بنیاد فرهنگ ایران است.

در تدوین اسناد کوشش شده است براساس یک نظم تاریخی و موضوعی عمل شود. از همین رو این اثر در دو بخش سازماندهی شده است. بخش نخست، به اسناد پیش از انقلاب و به ویژه به صورت جلسه‌های هیئت امنای بنیاد فرهنگ ایران اختصاص یافته است و بخش دوم نیز براساس یک نظم موضوعی و تاریخی به اسناد پس از انقلاب این بنیاد در حوزه‌های گوناگون فعالیت‌ها و حیات سازمانی آن.

بی‌گمان هریک از سندهای موجود نشانگر بخشی از اقدامات، فعالیت‌ها و جهت‌گیری‌های بنیاد فرهنگ ایران در ساحت‌های پژوهشی، انتشاراتی، آموزشی، امور اداری و مالی و نظایر آن است. از همین رو می‌توان با مذاقه عالمانه در آن‌ها به جنبه‌ها و لایه‌های مختلف حیات این سازمان و عملکرد و برنامه‌های آن دست یافت و بر بخشی از ناشناخته‌های حیات علمی و فرهنگی ایران معاصر روشنا افکند.

این اسناد ما را با ژرف‌ترین دغدغه‌ها و انتظارات قدرت و سیاست از فرهنگ و همچنین جهت‌گیری‌های علمی، فرهنگی و هویتی که گردانندگان این بنیاد برای توسعه فرهنگ و ادب ایرانی در نظر داشتند، آشنا می‌کند. دغدغه گردآوری و ترجمه همه آثار که در سراسر جهان به زبان‌های دیگر پیرامون فرهنگ و تاریخ ایران نوشته می‌شدند، شناسائی و حمایت از همه افرادی که در جای جای کشور پیرامون تاریخ و فرهنگ ایران پژوهش می‌کردند، تلاش برای انتشار همه آثار خلاقانه‌ای که دانشمندان ایرانی در سده‌های پیشین نگاشته بودند، کوشش برای گسترش زبان فارسی و ارتباطات فرهنگی در پیوند با کشورهای همسایه از

جمله افغانستان، تاجیکستان، پاکستان و هند برای ایجاد یک کرسی دائمی، پیوندهای علمی و تبادل فرهنگی با همه مراکز ایران‌شناسی، تربیت محقق و پژوهشگر با راه‌اندازی دوره‌های ارشد و دکتری، اعطای بورس برای ایران‌شناسان خارجی و... از دیگر فعالیت‌های این بنیاد مهم بود که بخش مهمی از اسناد مرتبط با این گونه فعالیت‌ها در بخش نخست و بخش دیگر آن در همین اثر انتشار یافته است.

در تدوین این اثر جناب آقای سیدمحمدحسین محمدی و سرکار خانم لیدا ملکی راسته‌کناری مجدانه تلاش کرده‌اند و از درون هزاران برگ از اسناد موجود در سازمان اسناد ملی ایران به گزینش، ساماندهی و دسته‌بندی آن‌ها اهتمام ورزیده‌اند که در همین جا از مساعی آنان سپاسگزاری می‌شود.

افزون بر این بزرگوران باید از همراهی مسئولان محترم پژوهشگاه یاد کنیم که بدون پشتیبانی آن‌ها این اثر به سرانجام نمی‌رسید. در ابتدا از دکتر حسینعلی قبادی رئیس پژوهشگاه که هم در تصویب این موضوع و فراهم آوردن مقدمات انتشار این اثر همواره پشتیبان ما بوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری کنیم. همچنین از دکتر سیدمحمدرحیم ربانی‌زاده معاون محترم اداری مالی، دکتر سیدسجاد علم‌الهدی معاون محترم پژوهشی و سرکار خانم دکتر اشرف بروجرودی معاون محترم فرهنگی که همواره مشوق ما در تدوین این اثر بوده‌اند تشکر نماییم و توفیقات روزافزون این بزرگوران را از درگاه خداوند منان آرزو کنیم.

تدوین کنندگان

تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

خرداد ماه ۱۳۹۶

فصل اول

اسنادی از بنیاد فرهنگ ایران پیش از انقلاب اسلامی

الف. تاسیس بنیاد فرهنگ

[سند شماره ۱]

[اسامی اعضای هیئت امنای بنیاد فرهنگ ایران]

[بنیاد فرهنگ ایران]

اسامی و نشانی اعضای هیئت امنای بنیاد فرهنگ ایران

وزارت دربار	آقای دکتر محمد باهری
دانشگاه تهران - دانشکده ادبیات	آقای دکتر ذبیح الله صفا
خیابان بهار اول، خیابان آق اولی شماره ۲	آقای دکتر محمود صناعتی آخر
سه راه امین حضور / (در مسافرت خارج می باشند)	آقای دکتر یحیی مهدوی
شرکت ملی نفت ایران	آقای دکتر منوچهر اقبال
وزارت دربار	آقای اسدالله علم
مجلس سنا	تیمسار سپهد یزدان پناه
خیابان خوشبین، شرکت مهندسین مشاور	آقای مهندس خلیل طالقانی
تخت جمشید جنب سفارت آمریکا، اطاق بازرگانی	آقای محمد خسروشاهی
سازمان برنامه	آقای مهندس صفی اصفیا
خیابان حافظ شرکت قو	آقای حسین قاسمیه
خیابان شاه، اداره حقوقی کنسرسیوم شرکت	آقای منوچهر بزرگمهر
	ملی نفت ایران
شاه رضا، چهارراه کالج، مؤسسه فرانکلین	آقای احمد آرام

آقای ابوالقاسم خردجو	بولوار کرج، بانک توسعه صنعتی
آقای دکتر محمود بهزاد	شاه رضا، چهارراه کالج، مؤسسه فرانکلین
آقای دکتر عباس زریاب خوئی	مجلس سنا (کتابخانه)
خانم دکتر مهری آهی	اول خیابان شمیران، جاده پهلوی، کوچه
کاریابی شماره ۶	
آقای دکتر [علینقی] عالیخانی	وزارت اقتصاد ^۱

[سند شماره ۲]

[انتخاب اعضای هیئت امنای بنیاد فرهنگ ایران توسط هیئت مؤسسان آن

بنیاد، مورخ ۱۱ اردیبهشت ۱۳۴۳]

[بنیاد فرهنگ ایران]

صورت جلسه هیئت مؤسسان بنیاد فرهنگ ایران

با کسب اجازه از پیشگاه مبارک علیاحضرت فرح پهلوی شهبانو ریاست افتخاری بنیاد فرهنگ ایران ساعت ۱۱ صبح روز چهارشنبه سیزدهم اردیبهشت ماه جاری جلسه مجمع عمومی هیئت مؤسسان بنیاد فرهنگ ایران مرکب از آقایان دکتر ذبیح الله صفا، دکتر محمد باهری، دکتر یحیی مهدوی، دکتر محمود صناعی و دبیرکل بنیاد بر طبق دعوت کتبی قبلی تشکیل گردید و به موجب دلول بند ب از ماده هفتم اساسنامه بنیاد از میان اعضای هیئت امنای برای پایان یافتن مدت عضویت نیمی از ایشان قرعه کشیده شد و نام آقایان ذیل بیرون آمد:

امیر اسدالله علم، دکتر غلامحسین مصاحب، مهندس صفی اصفیا، ابوالقاسم خردجو، علی اصغر مهاجر، مهندس خلیل طالقانی، حاج محمدرضا فاطمی، منوچهر بزرگمهر، دکتر عباس زریاب خویی.

آن گاه برای انتخاب اعضای جدید مشاوره به عمل آمد و در نتیجه آقایان ذیل به اتفاق آراء انتخاب شدند که به جای اعضای مذکور به پیشگاه مبارک علیاحضرت شهبانوی ایران برای عضویت در هیئت امنای بنیاد فرهنگ ایران معرفی شوند.

امیر اسدالله علم، مهندس خلیل طالقانی، مهندس صفی اصفیا، منوچهر بزرگمهر،
ابوالقاسم خردجو، دکتر عباس زریاب خویی، مصطفی زمانی، مهدی سمیعی

امضای اعضای هیئت مؤسسان:

دکتر محمد باهری، [امضاء] دکتر پرویز خانلری، [امضاء]

دکتر ذبیح‌الله صفا، [امضاء]

دکتر محمود صناعی، [امضاء] دکتر یحیی مهدوی، [امضاء]^۱

ب. امور پژوهشی و طرح‌های تحقیقاتی

[سند شماره ۳]

[قرارداد ترجمه کتاب زبان‌های ایرانی تألیف زارتسکی از روسی به فارسی،

مورخ ۱۳۴۸/۸/۱۷]

[بنیاد فرهنگ ایران]

تاریخ: ۴۸/۸/۱۷ [۱۳]

شماره: ۴۰۰/۱۳۲

قرارداد

برای ترجمه کتاب "زبان‌های ایرانی" تألیف "ارانسکی" از روسی به فارسی،
قرارداد ذیل میان آقای کریم کشاورز و بنیاد فرهنگ ایران منعقد می‌شود.

آقای کشاورز امور ذیل را بر عهده می‌گیرند:

۱- مقدمه‌ای مختصر درباره مؤلف و ارزش مطالب کتاب و قوائدی که از
مطالعه آن عاید می‌گردد مرقوم دارند.

۲- در صورتی که مطلبی محتاج به توضیح باشد با مراجعه به مأخذ و منابع
معتبر توضیحی مفید و مختصر داده شود.

۳- فهرستی را که "ارانسکی" از مأخذ مورد مراجعه خود بر این کتاب ترتیب
داده و نیز ترجمه نمایند.

۴- فهرستی از کلیه منابع ایرانی و بیگانه که در کار ترجمه این کتاب مورد
استفاده واقع شده‌اند نیز ترتیب داده شود.

۵- همچنین فهرستی از کلیه زیان‌هایی که در این کتاب مورد بحث واقع شده‌اند تنظیم و ضمیمه شود.

۶- فهرستی الفبایی از اعلام اشخاص و جای‌های مذکور در متن نیز تهیه و ضمیمه شود.

۷- در موقع چاپ نمونه‌های مطبعی را تصحیح فرمایند و اجازه چاپ بدهند.

۸- مدت قطعی برای انجام موضوع قرارداد ۳ ماه از تاریخ امضاء این ورقه خواهد بود.

بنیاد فرهنگ ایران در مقابل متعهد می‌شود:

۱- مبلغ شصت هزار ریال به آقای کشاورز بپردازد. دو ثلث این مبلغ پس از تحویل ترجمه کتاب و ثلث دیگر پس از خاتمه چاپ کتاب به ایشان پرداخت خواهد شد.

۲- حق تجدید چاپ کتاب متعلق به بنیاد فرهنگ ایران خواهد بود.

۳- پس از انتشار کتاب بیست نسخه آن احیاناً به ایشان تحویل داده خواهد شد.

۴- هرگاه اختلافی در امور مربوط به این قرارداد میان دو طرف روی دهد رأی یک نفر حکم که به توافق طرفین تعیین شود نافذ و قابل اجراء خواهد بود. این قرارداد در چهار نسخه به تاریخ ۴۸/۸/۱۷ تنظیم و مبادله گردید.

طرف قرارداد

مدیرعامل بنیاد

کریم کشاورز، [امضاء]

دکتر پرویز خانلری، [امضاء]^۱

[سند شماره ۴]

[گزارش ماموریت نماینده بنیاد به کشورهای خلیج فارس، مصر و ترکیه به منظور انتخاب دانشجویان زبان فارسی جهت مسافرت به ایران و تدوین برنامه‌های بنیاد در حوزه خلیج فارس]

[نشان بنیاد فرهنگ ایران]

محرمانه

استاد عزیزم

در اجرای برنامه انتخاب دانشجویان زبان فارسی دانشگاه‌های مصر و ترکیه برای مسافرت آموزشی به ایران و مطالعه مقدماتی برای تنظیم برنامه‌های بنیاد در شیخ‌نشین‌های خلیج فارس مسافرت ۲۰ روزه‌ای انجام دادم. اینک گزارش سفر تقدیم می‌شود. در ذیل گزارش‌های مربوط به هر کشور، نکات و پیشنهادهایی که به نظر رسیده است و اجرای آن همه از امکانات بنیاد خارج است نیز با علامت × معروض می‌افتد، تا اگر مصلحت دانستند به سازمان‌های مسئول منعکس گردد.

الف: در ترکیه

۱- در ترکیه برای تشریح برنامه روابط فرهنگی بنیاد و توضیح فعالیت‌هایی که برای تشویق استادان و دانشجویان زبان فارسی داریم با رئیس دانشگاه آنکارا، رئیس دانشگاه استانبول، معاون وزارت فرهنگ ترکیه، رؤسای دانشکده ادبیات دانشگاه‌های قونیه، آنکارا، استانبول و رؤسا و استادان بخش فارسی این دانشگاه ملاقات‌هایی صورت گرفت.

۲- رئیس دانشگاه آنکارا (که سال‌های پیاپی بدین منصب انتخاب شده و محبوب دانشگاهیان است) از برنامه بنیاد استقبال کرد و آمادگی خود را برای همکاری‌های بیشتر فرهنگی و به خصوص تشکیل سمیناری برای بازآموزی استادان و معلمان فارسی دانشگاه‌های ترکیه اعلام داشت. به نظر بنده تشکیل دوره تابستانی یک ماهه‌ای (نظیر آنچه سال گذشته در دهلی نو داشتیم و امسال در کشمیر داریم) برای آموزش استادان ترک و شناساندن بیشتر فرهنگ و تاریخ ایران بسیار مفید و مغتنم است و اگر تراکم برنامه‌های امسال اجازه ندهد، باید در تابستان آینده از این حس قبول مقامات برجسته فرهنگی استفاده کنیم که به مصلحت ایران است. رؤسای دانشگاه‌های آنکارا و استانبول هر دو اعلام آمادگی کرده‌اند، اما امکانات دانشگاه آنکارا برای ترتیب چنین دوره‌ای بیشتر است و قوه تحرک و مدیریت رئیس بخش فارسی این دانشگاه به مراتب چشمگیرتر.

۳- زبان فارسی برای درک ادبیات ترکی عثمانی و هم برای دانشجویان رشته تاریخ ترک ضرورت دارد، به همین دلیل در این رشته‌ها کلیه دانشگاه‌ها دو ساعت از برنامه خود را به درس فارسی اختصاص داده‌اند. اگر بتوانیم استادان فارسی این رشته‌ها را با زبان فارسی و به خصوص مکالمه فارسی آشنا کنیم به جبران اقدامی پرداخته‌ایم که دولت ترکیه با حذف فارسی از مدارس "امام و خطیب" به زبان ایران معمول داشته است. در این مورد می‌توان از دو طریق عمل کرد: یکی شرکت دادن این استادان در سمینار آموزشی بنیاد، دیگری ترتیب بورس یک ساله اقامت و آموزش در ایران.

۴- با آن که دانشگاه آنکارا به علت جوان طبعی‌های دانشجویان منقلب بود و در تصرف پلیس مسلسل به دست، با کوشش خانم امبارچی اوغلو رئیس بخش فارسی و همراهی رئیس دانشگاه، دو جلسه ملاقات با دانشجویان زبان فارسی

ترتیب داده شد. اولین بار برای معارفه و گفتگوی آزاد، دومین بار برای انتخاب میهمانان امسال بنیاد. در دومین اجتماع، که با شرکت رئیس دانشکده ادبیات و استادان بخش فارسی و رایزن فرهنگی سفارت شاهنشاهی ترتیب یافت، از بین ۶۵ دانشجویان داوطلب، طی مصاحبه‌ای ۱۵ تن انتخاب شدند که در تابستان امسال به ایران سفر کنند. و به دیگران وعده داده شد که به شرط کوشش بیشتر در فرا گرفتن زبان فارسی و آشنایی وسیع‌تر با تاریخ و فرهنگ ایران در سال‌های آینده از این برنامه تشویقی و آموزشی استفاده خواهند کرد.

۵- در دانشگاه استانبول بر اثر تشنج‌های سیاسی دانشجویان پراکنده بودند. با همه کوششی که شد نتوانستم همه دانشجویان فارسی را ملاقات کنم، چه اغلب به شهرهای خود سفر کرده بودند. در این دانشگاه با ۱۸ دانشجوی فارسی مصاحبه شد و از این گروه ۵ نفر برای سفر انتخاب شدند، ۵ نفر دیگر هم از میان ۶۰ نفر دانشجویان غایب انتخاب شدند و در انتخاب این دسته بدین شرط اکتفا شد که صلاحیت و استعدادشان مورد اتفاق استادان پنجگانه بخش فارسی باشد.

۶- در دانشگاه قونیه - شهری که مرکز فرهنگ ایرانی است و همه شکوه و رونقش مدیون تربت مولانا، متأسفانه بخش مستقل زبان وجود ندارد. در رشته‌های ادبیات ترک و تاریخ دو ساعت فارسی تدریس می‌شود که زحمت آن را هم خانم امبارچی اوغلو رئیس بخش فارسی دانشگاه آنکارا بر عهده همت والای خود گرفته است و دو هفته یک بار این فاصله طولانی چهار ساعته را می‌پیماید و به دانشجویان درس فارسی می‌دهد. با این همه مصلحت آن بود که از میان دانشجویان این کلاس‌ها چهار نفر انتخاب شوند که هم موجب تشویق و

تحریر دیگران باشد و هم رابطه با این دانشگاه و به طور کلی با مردم قونیه داشته باشیم. در مورد قونیه باز هم نکاتی معروض خواهد افتاد.

۷- در دانشگاه ارض روم نیز وضع بر همان شیوه‌ای است که در قونیه. از این دانشگاه نیز دو دانشجوی برای مسافرت به ایران انتخاب و دعوت شدند.

۸- علاوه بر دانشجویان، تعداد ۸ دعوت‌نامه نیز به معلمان جوان و تازه‌کار بخش‌های فارسی دانشگاه‌ها اختصاص داده شد. این معلمان تاکنون به ایران نیامده‌اند و با آن که به تدریس فارسی مشغولند از مکالمه بدین زبان ناتوانند. اگر بتوانیم در تابستان امسال برای معلمان جوان کشورهای ترکیه، مصر، هند و پاکستان کلاس جداگانه‌ای تشکیل دهیم و آنان را در مکالمه فارسی مدد و با تاریخ و فرهنگ ایران آشنا کنیم حاصل این برنامه زودتر نصیب خواهد افتاد.

۹- وجود پرفسور عدنان ارزی که در ترکیه از حیثیت علمی و اجتماعی شایسته‌ای برخوردار است و طی اقامت چند ماهه‌اش در ایران با شیوه کار ما آشنا شده است، در ترتیب این ملاقات‌ها و تجلیلی که از بنیاد فرهنگ ایران شد، اثری قاطع و چشمگیر داشت. وی و پرفسور انور ضیاء کارال، رئیس انجمن تاریخ ترک (که هم مقامش در ترکیه والا و هم پایه علمیش مورد اتفاق و هم تعلق خاطرش به ایران محسوس است) بنده را در اغلب ملاقات‌ها همراهی فرمودند و در جلسه‌های متعددی که با شرکت اعظام ایران‌شناسان و اساتید برجسته ترک تشکیل شد در تجلیل فرهنگ ایرانی داد سخن دادند.

۱۰- رایزن فرهنگی سفارت شاهنشاهی در آنکارا با بنده همکاری و در نخستین سفر استانبول همراهی کرد. امکانات مادی دستگاه رایزنی بسیار محدود است. کل بودجه سالانه رایزنی ۲۲۶ هزار تومان است که از این مبلغ باید ۶۰ هزار تومان به شخص سفارش شده‌ای پردازد و حقوق کارمندان محلی صد هزار

تومان است و باقیمانده‌اش مبلغی در حدود ۶۰ هزار تومان است که واقعاً کافی نیست. مجال فعالیت فرهنگی در ترکیه بسیار است، واجب‌تر از همه تأسیس خانه فرهنگ است در مرکز شهر آنکارا و از آن بالاتر در قونیه و استانبول. محل رایزنی در آنکارا جای دور افتاده‌ایست، کرایه تاکسی در ترکیه گران است و درآمدها محدود، همه علاقمندان نمی‌توانند بدین مرکز رفت و آمد کنند. اگر آپارتمان دو سه اتاقه‌ای در یکی از نقاط مرکزی شهر برای تشکیل کتابخانه و قرائت خانه و کلاس فارسی اجاره شود تعداد مراجعان چند برابر خواهد شد.

۱۱- شهر استانبول هنوز مرکز تجمع ایرانیان مقیم ترکیه است و مخزن آثار ارزنده فرهنگ ایرانی. تأسیس خانه فرهنگی ایران در این شهر ضرورت دارد و اگر در تجدید قرارداد فرهنگی بدین نکته عنایتی نشده باشد می‌توان از طریق دیگری وارد عمل شد: دانشگاه استانبول سه سال پیش از وزارت علوم تقاضای اعزام معلمی ایرانی کرده است برای تدریس فارسی. سال‌ها به مکاتبه تلف شده است. اگر به فرمان مبارک علیاحضرت، از طرف یکی از مؤسسات غیردولتی معلمی به این شهر اعزام شود، می‌توان از وجود او برای فراهم آوردن دستداران زبان فارسی و ترویج فرهنگ ایرانی استفاده کرد.

۱۲- در فضای شهر سیصد هزار نفری قونیه روح فرهنگ ایرانی سیلان دارد. این شهر باستانی می‌تواند تبدیل به پایگاه معتبری شود برای ترویج زبان مولوی و معرفی فرهنگی که مولوی‌ها پرورده است. در بین جمعیت یک میلیون و پانصد هزار نفری ایالت قونیه نفوذ اجتماعی و معنوی آقای فیضی هاليجی بسیار است. وی سال‌ها سناتور انتخابی این ایالت بوده است و هم‌اکنون رئیس مرکز فرهنگی مولانا و چند مؤسسه غیردولتی و عام‌المنفعه است. سفر یک روزه بنده به قونیه به اتفاق هیئتی هشت نفری از استادان برجسته زبان فارسی و معاون انجمن تاریخ